

การบูรณาการการศึกษา กับ ศาสตร์ในพระไตรปิฎก Integrating education with science in the Tripitaka

พระครูภาวนาวิริยานุโยค วิ. (บุญยงค์ ถาวโร)
Phrakroo Phawanawiriyanyok Wi

บทคัดย่อ

การศึกษาพระไตรปิฎกถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญแห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งนี้ การศึกษาพระไตรปิฎกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งมีอย่างแพร่หลาย การศึกษาพระไตรปิฎกได้รับการขยายความทั้งในระดับอรรถกถา ฎีกาจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่ มีค่อนข้างน้อย ดังนั้นบทความนี้ จึงพยายามนำเสนอวิธีการศึกษาพระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่ อันทำให้เกิดวิธีการในการศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อปรับเข้าสู่โลกสมัยใหม่ได้มากขึ้น

คำสำคัญ : บูรณาการ, การศึกษา,

Abstract

The Tipitaka Studies are the heart of Theravada Buddhism. This way of studies is widely and deeply proliferated sciences. It has more exegesis into commentaries and sub-commentaries in the broadly perspectives. However, there is seriously lacking of the combination between Tipitaka studies and modern sciences. So, this article illustrated the new method of modern Buddhology, which is the means of understanding Buddhism in contemporary society.

Keywords: Integration, Education,

บทนำ

พระไตรปิฎกเปรียบเสมือนสมบัติล้ำค่าอันเป็นมรดกตกทอดเพียงชิ้นเดียวที่เป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ และแสดงให้เห็นถึงแก่นพุทธธรรม หรือเนื้อหาสาระอันเป็นแก่นแท้ในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเพียงบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และยังคงมีการนำมาสั่งสอน เรียนรู้ สวดสาธยายมนต์กันจวบจนทุกวันนี้ นั่นหมายความว่า เวลาอันยาวนานกว่า 2,600 ปีที่ผ่านมา พระพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ได้ และดำเนินไปอย่างมีชีวิตชีวาอีกด้วยส่วนหนึ่งมาจากคุณค่าความสำคัญของผู้ดำรงชีวิตอยู่ได้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา ยังคงอ่าน ศึกษา และค้นคว้าเกี่ยวกับพระไตรปิฎกเสมอมา เพื่อนำคำสอนเหล่านั้น ออกมาเพื่อปรับใช้กับชีวิตประจำวัน และตีความเพื่อให้กับคุณค่าแห่งยุคสมัยอยู่อย่างสม่ำเสมอ

เมื่อกล่าวถึงนิยามความหมายของพระไตรปิฎกแล้ว “ไตรปิฎก” หรือ “ปิฎกสาม” แปลตามศัพท์อย่างพื้นๆว่า กระดาษหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่ของต่างๆ เข้าไว้ นำมาใช้ในความหมายว่า เป็นที่รวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว โดยนัยนี้ ไตรปิฎก จึงแปลว่า “คัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์(และเรื่องราวชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา) 3 ชุด” หรือ “ประมวลแห่งคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมวินัย 3 หมวด กล่าวคือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และ อภิธรรมปิฎก”¹

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาพระไตรปิฎกไว้ว่า “คัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์ คือธรรมวินัย ทั้งนี้ก็เพราะว่า เป็นที่ประมวลหลักการพื้นฐานทางศาสนา ซึ่งในที่นี้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และข้อความในคัมภีร์นั้นบันทึกด้วยภาษาบาลี ซึ่งอันเป็นที่รวบรวมคัมภีร์ทั้งสามหมวดใหญ่ 3 หมวด”²

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับทั้ง 3 หมวดเพิ่มเติมไว้ดังนี้ คือ “พระวินัยปิฎก ได้แก่ ประมวลระเบียบข้อบังคับของบรรพชิตที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและภิกษุณี พระสุตตันตปิฎก ได้แก่ ประมวลพระสูตรหรือคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยกย่องไปต่างๆ ให้เหมาะกับบุคคลสถานที่ เหตุการณ์ มีเรื่องราวประกอบ พระอภิธรรมปิฎก ได้แก่ ประมวลคำสอนที่เป็นเนื้อหาหรือหลักวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่มีเรื่องราวประกอบ”³ ดังปรากฏรายละเอียดตามแผนผังคัมภีร์พระไตรปิฎก

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ของพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, 2556, หน้า 110-119.

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2557, หน้า 5.

³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2557, หน้า 5-6.

แผนผังที่ 1 แสดงคัมภีร์ต่างๆในพระไตรปิฎก

จากแผนผังดังกล่าวข้างต้น เป็นรูปแบบการแบ่งคัมภีร์อย่างคร่าวๆในทางพระพุทธศาสนา เพื่อแสดงให้เห็นรูปแบบการจัดหมวดหมู่พระคัมภีร์อย่างชัดเจน นอกจากคัมภีร์หลักต่างๆเหล่านี้แล้ว ยังประกอบด้วยคัมภีร์ในชั้นต่างๆอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นชั้นอรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์ในชั้นหลังอื่นๆ เช่น พระวินัยปิฎก จะมีคัมภีร์ในชั้นอรรถกถาชื่อว่า สมณฑปาสาทิกา ซึ่งรจนาขึ้นโดยพระพุทธโฆษาจารย์ อันถือได้ว่าเป็นการอธิบายขยายความเพิ่มเติมพระวินัยปิฎก หรือพระสุตตันตปิฎก จะมีคัมภีร์ในชั้นอรรถกถา

ชื่อว่า สมุทฺตลวิลาสิณี ปรมตฺตโชติกา ปรมตฺตปิณีหรือธมฺมปทฺฏฐกฺกา ซึ่งถือได้ว่าเป็นคัมภีร์ที่ขยายความเพิ่มเติมพระสูตรตันตปิฎก รวมทั้งพระอภิธรรมปิฎก จะมีคัมภีร์ในชั้นอรรถกถาชื่อว่า อภิธมฺมฏฐกฺกา ธมฺมสังคณิฉณณนา อันถือได้ว่าเป็นการอธิบายขยายความเพิ่มเติมพระอภิธรรมปิฎก เป็นต้น⁴

แนวคิดอันสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาพระไตรปิฎก โดยเฉพาะการศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระของพระไตรปิฎก อันถือได้ว่าเป็นวิธีการศึกษาการวางรากฐานพระไตรปิฎกอันสำคัญ เนื่องจากพระไตรปิฎกมีจำนวนเนื้อหาสาระที่ค่อนข้างมาก⁵ ดังนั้น การศึกษาที่เริ่มจากการศึกษาโครงสร้างของพระไตรปิฎกจึงมีความสำคัญมาก อย่างไรก็ตาม การเริ่มต้นจากความพยายามเข้าใจโครงสร้างพระไตรปิฎกเพื่อจัดลำดับหมวดหมู่ ความสำคัญของพระคัมภีร์ต่างๆ ดังงานศึกษาของ บรรจบ บรรณรุจิ⁶ ที่แสดงให้เห็นความสำคัญของการจัดการกับคำสอนที่มีจำนวนมาก โดยได้เสนอการจัดหมวดหมู่ออกเป็นนิกาย เป็นวรรคให้มีความชัดเจน และเป็นหมวดหมู่

แนวคิดที่เพื่อการศึกษาพระไตรปิฎกอีกประการหนึ่ง ความพยายามในการถ่ายทอดพระไตรปิฎกออกสู่ภาษาอื่นๆ เช่น ความพยายามในการศึกษาพระไตรปิฎกของญี่ปุ่น จีน เกาหลี มองโกเลีย ทิเบต กัมพูชา เนปาล พม่า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทแล้ว จำเป็นจะต้องคำนึงถึงความสำคัญของภาษาบาลี หรือภาษามคธ ทั้งนี้ การศึกษาพระไตรปิฎกจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจพื้นฐานภาษาบาลี ทั้งในส่วนของไวยากรณ์ โครงสร้างอันเป็นแบบแผนทางภาษาหรือตันติภาษา รวมถึงคำศัพท์เฉพาะทางภาษาบาลีซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการทำความเข้าใจพุทธพจน์และการประยุกต์ใช้พุทธพจน์ในชีวิตประจำวัน และเมื่อสามารถเข้าใจโครงสร้างทางไวยากรณ์ของภาษาบาลีได้แล้วนั้น จะพบว่าการถ่ายทอดหรือการแปลจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งจะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนน้อยมากต่อหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

เฉกเช่นที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของ “บาลี”⁷ ไว้ 2 ความหมาย ดังนี้ ประการแรก “ภาษาอันรักษาไว้ซึ่งพุทธพจน์” ภาษาที่ใช้ทรงจำและจารึกรักษาพุทธพจน์แต่เดิมมา ซึ่งเป็นหลักในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอันได้แก่ ภาษามคธ ประการที่สอง พระพุทธวจนะ ซึ่งพระสังคิติ

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2557, หน้า 55-64.

⁵ เนื้อหาสาระและรายละเอียดของโครงสร้างพระไตรปิฎกปรากฏอยู่ใน ข้อความเบื้องต้นของพระไตรปิฎกแต่ละเล่มในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539. และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556. หน้า 20-36.

⁶ บรรจบ บรรณรุจิ. การจัดคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหมวดหมู่: พระไตรปิฎก นิกาย วรรค. รายงานการวิจัยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ของพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, 2556, หน้า 181.

กาจารย์รวบรวมไว้ คือพระธรรมวินัยที่พระอรหันต์ 500 องค์ประชุมกันรวบรวมจัดสรรให้เป็นหมวดหมู่ในคราวปฐมสังคายนา และรักษาไว้ด้วยภาษาบาลี สืบต่อกันมาในรูปที่เรียกว่าพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาต้นเดิม ที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท พุทธพจน์ ข้อความที่มาจากพระไตรปิฎกในการศึกษาพระพุทธศาสนา จากความสำคัญของการศึกษาบาลีได้ชี้ให้เห็นว่าภาษาบาลีเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงแก่นแกนของพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

พระไตรปิฎกในฐานะมรดกและเครื่องมือในการเข้าถึงพระพุทธศาสนา

“พระพุทธศาสนา” หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และความหมายในอย่างกว้าง หมายความว่าความเชื่อถือ การประพฤติปฏิบัติและกิจกรรมทั้งหมดของหมู่ชนผู้กล่าวว่าตนนับถือพระพุทธศาสนา⁸ การศึกษาพระไตรปิฎกก็เป็นหน้าที่และกิจกรรมส่วนหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา เพราะพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์หรือตำราที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ โดยเริ่มจากการบัญญัติพระธรรมวินัย และต่อมาในสมัยใกล้เคียงกันนั้น พระพุทธองค์ได้กล่าวได้ตรัสไว้กับพระอานนท์ว่า โย โว อานนท ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญโต โส โว มมจเจยน สตถา ซึ่งแปลว่า ดูกรอานนท์ ธรรมวินัย ที่เราแสดงบัญญัติไว้แก่พวกเธอนั้นแหละจะเป็น ศาสดา ของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราสิ้นไป

อย่างไรก็ตาม คำว่า พระไตรปิฎกก็ไม่มีการกล่าวถึงอย่างชัดเจน จนกระทั่งเมื่อเริ่มมีการทำสังคายนา มีการรวบรวมพระธรรมคำสอน จึงเกิดการพัฒนากจากพระธรรมวินัยสู่พระไตรปิฎก พัฒนาระบบมุขปาฐะสู่การจารึกใบลาน⁹ และปรากฏการทำสังคายนาอยู่หลายครั้ง ทั้งที่เกิดการยอมรับและหลายครั้งก็เกิดการทำให้พระพุทธศาสนาแยกออกเป็นหลายนิกายด้วยกัน¹⁰

มรดกที่ยังคงตกทอดมาอย่างพระไตรปิฎกนั้น เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของการจารึกหรือการเขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ถือได้ว่าเป็นมรดกอันสำคัญจากการสังคายนา ซึ่งการสังคายนาแต่ละครั้ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)¹¹ ได้อธิบายการสังคายนา ไว้ดังนี้ว่า

“สังคายนา คือ การสวดพร้อมกัน การรื้อยกรองพระธรรมวินัย การประชุมรวบรวมและจัดหมวดหมู่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยพร้อมกันทบทวนสอบทานจนยอมรับและวางลงเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียว สังคายนา คือ การสวดพร้อมกันเป็นกิริยาแห่งการมาร่วมกันซักซ้อมสอบทานให้ลงกันแล้วสวดพร้อมกัน คือ ตกกลงยอมรับไว้ด้วยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตามหลักในปาสาทิกสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำแก่

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ของพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, 2556, หน้า 274.

⁹ พระครูปลัดสุวัฒนพรหม (ณรงค์ จิตตโสภโณ). ‘ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก’ ใน พระอมรเมธาจารย์ และคณะ. พระไตรปิฎกปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538, หน้า 10-12.

¹⁰ พระครูปลัดสุวัฒนพรหม (ณรงค์ จิตตโสภโณ). ‘ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก’ ใน พระอมรเมธาจารย์ และคณะ. พระไตรปิฎกปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538, หน้า 12-28.

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ของพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, 2556, หน้า 412-415.

ท่านพระจุนทะ กล่าวคือ ท่านพระจุนทะปรารภเรื่องทีนิครนถนาฏบุตรสิ้นชีพแล้ว ประดานิครนถตกลงในเรื่องหลักคำสอนกันไม่ได้ ก็ทะเลาะวิวาทกัน ท่านคำนึงถึงพระศาสดาจึงมาเฝ้า และพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “เพราะเหตุดังนี้แลจุนทะ ในธรรมทั้งหลายที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง เธอทั้งหมดทีเดียวพึงพร้อมเพรียงกันประชุมรวบรวมกล่าวให้ลงกัน (สังคายนา) ทั้งอรรถะกับธรรมะ ทั้งพยัญชนะกับพยัญชนะ ไม่พึงวิวาทกัน โดยประการที่พรหมจริยะนี้จะยั่งยืน ดำรงอยู่ตลอดกาลนาน เพื่อเกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขแก่พหูชน เพื่อเกื้อกูลแก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวะและมนุษย์ทั้งหลาย”¹² และในทีนั้น ได้ตรัสว่า ธรรมทั้งหลายที่ทรงแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง หมายถึง ธรรม 7 หมวด (ที่มีชื่อรวมเรียกว่าโพธิปักขิยธรรม 37) ในเวลาใกล้นั้น เมื่อสารีบุตรได้รับพระพุทธดำรัสมอบหมายให้แสดงธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ในที่เฉพาะพระพักตร์ ท่านก็ปรารภเรื่องนิครนถนาฏบุตรสิ้นชีพแล้ว บรรดานิครนถทะเลาะวิวาทกันในเรื่องหลักคำสอน แล้วท่านได้แนะนำให้สังคายนา พร้อมทั้งทำเป็นตัวอย่าง โดยประมวลธรรมมาลำดับแสดงเป็นหมวดหมู่ ตั้งแต่หมวด 1 ถึงหมวด 10 เทศนาของพระสารีบุตรครั้งนี้ได้ชื่อว่า “สังคิติสูตร” เป็นพระสูตรว่าด้วยการสังคายนาที่พาดังแต่พระบรมศาสดายังมีพระชนมอยู่ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระมหากัสสปะ ผู้เป็นสังฆเถระ ก็ได้ชักชวนพระอรหันต์ ทั้งหลายประชุมกันทำสังคายนาตามหลักการที่กล่าวมานั้น โดยประมวลพระธรรมวินัยทั้งหมดเท่าที่รวบรวมได้วางลงไว้เป็นแบบแผน ตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน เรียกว่าเป็นสังคายนาครั้งที่ 1

ความหมายที่เป็นแกนของการสังคายนา คือ การรวบรวมพุทธพจน์ หรือคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา ดังนั้น สังคายนาที่เต็มตามความหมายแท้จริง จึงมิได้ต่อเมื่อพุทธพจน์ที่จะพึงรวบรวม อันได้แก่สังคายนาเท่าที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนการสังคายนาหลังจากนั้น ซึ่งจัดขึ้นหลังพุทธปรินิพพานอย่างน้อย 1 ศตวรรษชัดเจนว่าไม่อยู่ในวิสัยแห่งการรวบรวมพุทธพจน์ แต่เปลี่ยนจุดเน้นมาอยู่ที่การรักษาพุทธพจน์และคำสั่งสอนดั้งเดิมที่ได้รวบรวมไว้แล้ว อันสืบทอดมาถึงตน ให้คงอยู่อย่างบริสุทธิ์เท่าที่จะเป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้ สังคายนาในยุคหลังสืบมาถึงปัจจุบัน จึงมีความหมายว่าเป็นการประชุมตรวจสอบทาน รักษาพระไตรปิฎกให้บริสุทธิ์ หมดจดจากความผิดพลาดคลาดเคลื่อน โดยกำจัดสิ่งปะปนแปลกปลอมหรือทำให้เข้าใจสับสนออกไป ให้ธรรมวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าคงอยู่เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวที่เป็นของแท้แต่เดิม ในบางยุคสมัย การสังคายนาเกิดขึ้นเนื่องกันกับเหตุการณ์ไม่ปกติที่มีการถือผิดปฏิบัติจากพระธรรมวินัย ทำให้การสังคายนาเสมือนมีความหมายซ้อนเพิ่มขึ้นว่าเป็นการชักซ้อมทบทวนสอบทานพระธรรมวินัยเพื่อจะได้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานในการชำระสังฆมณฑลและสะสางกิจการพระศาสนา จากความหมายที่เริ่มคลุมเครือสับสนนี้ ในภาษาไทยปัจจุบัน สังคายนาถึงกับผิดเพี้ยนความหมายไป กลายเป็นการชำระสะสางบุคคลหรือกิจการ

สังคายนาในยุคต้น ซึ่งถือเป็นสำคัญในการรักษาสืบทอดพระธรรมวินัย คือครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 5 ดังนี้ ครั้งที่ 1 ปรารภเรื่องสุภทภิกษุผู้บวชเมื่อแก่กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและปรารภที่จะทำ

ธรรมรุ่งเรืองอยู่สืบไป พระอรหันต์ 500 รูป มีพระมหากัสสปะเป็นประธานและเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์เป็นผู้วิสัชนาพระธรรม ประชุมสังคายนาที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์ เมื่อหลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน โดยพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภก สิ้นเวลา 7 เดือนจึงเสร็จ

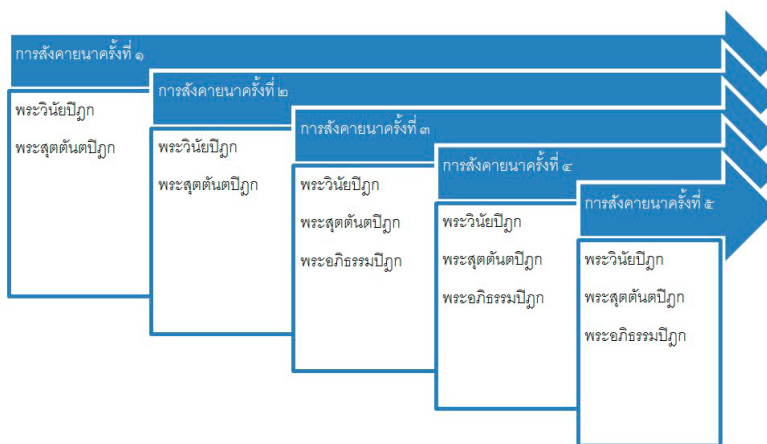
ครั้งที่ 2 ประรภพวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ 10 ประการ นอกธรรม นอกวินัย พระยศกาคันตกบุตรเป็นผู้ชักชวนได้พระอรหันต์ 700 รูปพระเวรตะเป็นผู้นำ พระสัพพกามีเป็นผู้วิสัชนา ประชุมทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี เมื่อ พ.ศ. 100 โดยพระเจ้ากาลาโศกราช เป็นศาสนูปถัมภก สิ้นเวลา 8 เดือนจึงเสร็จ

ครั้งที่ 3 ประรภเดียรธีร์มากมายปลอมบวชในพระศาสนาพระมีลาภสักการะเกิดขึ้นมาก พระอรหันต์ 1,000 รูป มีพระโมคคัลลบุตรติสสเถระเป็นประธาน ประชุมที่โศการามเมืองปาฏลิบุตร เมื่อประมาณ พงศ. 234 (พ.ศ. 218 เป็นปีที่พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์) โดยพระเจ้าอโศก หรือศรีธรรมโศกราชเป็นศาสนูปถัมภก สิ้นเวลา 9 เดือนจึงเสร็จ

ครั้งที่ 4 ประรภให้พระศาสนาประดิษฐานมั่นคงในลังกาทวีป พระสงฆ์ 68,000 รูป มีพระมหินทเถระเป็นประธานและเป็นผู้ถาม พระอริฏฐะเป็นผู้วิสัชนา ประชุมทำที่ภูบาราม เมืองอนูราธปuri เมื่อ พ.ศ. 236 โดยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นศาสนูปถัมภก สิ้นเวลา 10 เดือนจึงเสร็จ

ครั้งที่ 5 ประรภพระสงฆ์แตกกันเป็น 2 พวกคือพวกมหาวิหารกับพวกอภัยคีรีวิหาร และคำนึงว่าสืบไปภายหน้ากุลบุตรจะถอยปัญญา ควรจาริกพระธรรมวินัยลงบนใบลาน พระอรหันต์ 500 รูป ประชุมสวดซ่อมแล้วรพุทธพจน์ลงในใบลาน ณ อาโลกเลนสถาน ในมลชนบท ในลังกาทวีป เมื่อ พ.ศ. 450 โดยพระเจ้าวัฏฏคามณิอภัย เป็นศาสนูปถัมภก

แผนผังที่ 3 แสดงลำดับและพัฒนาการในการสังคายนาพระไตรปิฎก

จากแผนผังดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าในการสังคายนาสองครั้งแรกนั้น เป็นการชำระสะสางเพียงพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก แต่การสังคายนาพระอภิธรรมปิฎกนั้น เพิ่งเกิดขึ้นในการสังคายนาครั้งที่ 3 เป็นต้นมา ทั้งนี้ ในแง่ของการศึกษาพระพุทธศาสนานั้น การศึกษาพระอภิธรรมนั้น เป็นการศึกษาระดับสูง โดยเฉพาะในฝ่ายเถรวาท ถือว่าพระอภิธรรมเป็นธรรมะชั้นพิเศษ (special dhamma) หรือเรียกว่าเป็นส่วนของการเพิ่มเติมธรรมะให้สมบูรณ์ (supplementary dhamma)

อย่างไรก็ตาม “สังคิติสูตร” ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ ทั้งนี้เป็นหลักธรรมอันเป็นต้นแบบของการสังคายนาในครั้งต่อมา สามารถแสดงได้ตามแผนผังดังต่อไปนี้

แผนผังที่ 2 แสดงโพธิปักขิยธรรม 37

จากการศึกษาพบว่า การสังคายนาพระไตรปิฎกไม่ว่าจะเกิดขึ้นหลายครั้งเพียงใด อาจจะตรวจสอบพบความผิดพลาดบ้างไม่มากนักน้อย แต่ใจความสำคัญหรือแก่นธรรมที่เป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็ได้หลุดลื่นออกไปจากหลักธรรมที่ปรากฏในโพธิปักขิยธรรม 37 และนอกจากนี้ การศึกษาพระไตรปิฎกยังคงความทันสมัยอยู่เสมอมา เมื่อเกิดการศึกษารวบรวมความรู้ในพระไตรปิฎกเปรียบเทียบกับศาสตร์ความรู้สมัยใหม่ พระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่

การศึกษาพระไตรปิฎกที่มีความเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่มีมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้พระพุทธศาสนาไม่มีความเก่า หรือมีการปรับเอาคำสอนและแก่นพุทธธรรมเพื่อให้พุทธธรรมเหล่านั้นมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือการนำพระไตรปิฎกไปศึกษาเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่นๆ เช่น

มานุษยวิทยา สังคมวิทยา กฎหมาย รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ชีววิทยา พันธุศาสตร์ การสื่อสารหรือนิเทศศาสตร์ จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การจัดการ เป็นต้นศาสตร์สมัยใหม่ต่างๆเหล่านี้สามารถสรุปรวมได้เป็น สายมนุษยศาสตร์ สายวิทยาศาสตร์ และสายสังคมศาสตร์

การศึกษาพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับสายมนุษยศาสตร์ เมื่อกล่าวถึงคำว่า “มนุษยศาสตร์” แล้วจะหมายความว่าวิชาที่ว่าด้วยคุณค่าทางจิตใจและงานของคนมีศิลปะ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา ซึ่งหมวดวิชามนุษยศาสตร์ คือ กลุ่มวิชาที่เกิดขึ้นมาในโลกก่อนหมวดวิชาอื่น กลุ่มวิชานี้ศึกษามนุษย์ในเชิงความเชื่อ ปรัชญา ภาษา ศิลปะ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นมนุษยศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure human sciences) และมนุษยศาสตร์ประยุกต์ (Applied human sciences) หมายถึง วิชาที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและวิชาบริสุทธิ์ที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้โดยตรงในการดำรงชีวิตตามลำดับ อย่างไรก็ตามการศึกษาพระไตรปิฎกสามารถแสดงความสัมพันธ์อย่างละเอียดกับศาสตร์ต่างๆในมนุษยศาสตร์ได้ดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนา	สาขาทางมนุษยศาสตร์	สาขาวิชาใหม่
พระไตรปิฎก เป็นเอกสารพื้นฐานเบื้องต้นในการศึกษาสาขาทางมนุษยศาสตร์ต่างๆ	ศิลปะ	พุทธศิลป์
	จิตวิทยา	พุทธจิตวิทยา
	ศาสนา	พุทธศาสนา
	ประวัติศาสตร์	ประวัติพุทธศาสนา
	วรรณคดี	วรรณคดีบาลี
	ภาษาศาสตร์	ภาษาบาลี
	ปรัชญา	พุทธปรัชญา

ตารางที่ 1.1แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระไตรปิฎกกับการเกิดมนุษยศาสตร์สาขาใหม่

การศึกษาพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับสายวิทยาศาสตร์ ซึ่งเมื่อพิจารณาคำว่าวิทยาศาสตร์แล้ว จะพบว่า วิทยาศาสตร์ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆในธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งกระบวนการประมวลความรู้เชิงประจักษ์ ที่เรียกว่ากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ได้จากกระบวนการดัง

¹³มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, หน้า 169-183.

กล่าว การศึกษาความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์ยังถูกแบ่งออกเป็น วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งคำว่า science ในภาษาอังกฤษนั้นมีที่มาจากภาษาละติน scientia ซึ่งหมายถึงความรู้ แบ่งออกเป็นสาขาย่อยต่างได้แก่ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา วิทยาศาสตร์โลก วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมและ วิทยาศาสตร์สุขภาพ และการศึกษาพระไตรปิฎกก็สามารถสัมพันธ์กับวิทยาศาสตร์ในสาขาต่างได้ ทั้งนี้ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และกระบวนการทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า อริยสัจ 4 นั้นมีความคล้ายคลึง กันดังตารางต่อไปนี้

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์	กระบวนการทางวิทยาศาสตร์
๑. ตั้งปัญหาให้ชัด	๑. ทุคซ์-ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
๒. ตั้งคำถามชั่วคราวเพื่อตอบข้อทดสอบ	๒. หาคำตอบจากลัทธิ
๓. รวบรวมข้อมูล	๓. ลองปฏิบัติโยคะ
๔. วิเคราะห์ข้อมูล	๔. รวบรวมผลการปฏิบัติ
๕. ถ้าคำตอบชั่วคราวถูกต้องทฤษฎีไว้	๕. ผิดก็เปลี่ยน ถูกก็ดำเนินให้ถึงจุดหมาย
๖. นำไปประยุกต์แก้ปัญหา	๖. เผยแผ่แก่ชาวโลก

ตารางที่ 1.2 กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระไตรปิฎกยังมีความสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์อีกหลายสาขา เช่น เกษตรวิทยา ดาราศาสตร์ พันธุศาสตร์ ชีววิทยา วิทยาศาสตร์การแพทย์ เคมี ฟิสิกส์ ประสาทวิทยา วัสดุศาสตร์ เทคโนโลยี พลังงาน แสง เป็นต้น ทั้งนี้ จะพบว่า คำสอนและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกถึงแม้จะผ่านการเวลามายาว แต่ความทันสมัยของเนื้อหา ยังคงสามารถปรับใช้ได้แม้กระทั่งกับวิทยาศาสตร์ สมัยใหม่ นั้นหมายความว่า พระพุทธศาสนามีความเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกใบนี้เสมอ

นอกจากนี้แล้ว กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์จะมีความคล้ายกันแล้ว ยังพบว่า มี บางส่วนหรือบางหลักการที่มีความแตกต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

วิทยาศาสตร์	พุทธศาสตร์
๑. วิทยาศาสตร์ศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติตามความเป็นจริงในด้านวัตถุ เรื่องสสาร พลังงานเท่านั้น	๑. พุทธศาสนาศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ตามความเป็นจริงในด้านชีวิตจิตใจ
๒. นักวิทยาศาสตร์ศึกษาปฏิบัติทดลองจนเข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ด้วยวัตถุ ตามความเป็นจริงแล้ว นำหลักเกณฑ์นั้นไปประยุกต์ใช้โดยเทคโนโลยี ประดิษฐ์เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์	๒. พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาก่อตั้งพระพุทธศาสนาทรงศึกษาและปฏิบัติจนตรัสรู้อย่างสิ้นเชิง
๓. วิทยาศาสตร์ถือว่าจิตเป็นรูปธรรม	๓. พระพุทธศาสนาถือจิตเป็นนามธรรม
๔. วิทยาศาสตร์ถือเอารูปธรรมคือมันสมองและไขสันหลังว่าเป็นจิต เพราะฉะนั้นเมื่อคนตายมันสมองและไขสันหลังก็ต้องตายตามและถูกเผาถูกฝังสิ้นสลายไปด้วย	๔. พระพุทธศาสนาเชื่อว่าสังขารร่างกายรวมทั้งระบบประสาทเป็นรูปธรรม ส่วนจิตและวิญญาณจะนำเอากรรมดีชั่วติดตัวไป

ตารางที่ 1.3 ความแตกต่างระหว่างวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสตร์

ทั้งนี้ บางส่วนของเนื้อหาทางวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์ ก็มีความเหมือนกันอีกหลายประการด้วยกัน ดังตารางต่อไปนี้

วิทยาศาสตร์	พุทธศาสตร์
๑. พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์มีหลักการเหมือนกัน คือ มีการสังเกต บันทึก พิสูจน์ ทดลอง คิดค้นหาเหตุผลอย่างเดียวกัน	
๒. พระพุทธศาสนา และวิทยาศาสตร์สอดคล้องกันว่า ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตคน มิได้เกิดจากอำนาจลบล้างของเทพ หากเกิดจากการกระทำของคนๆนั้นเอง	
๓. พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ กล่าวถึงวิวัฒนาการของชีวิตไว้ตรงกันว่า ชีวิตค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปโดยใช้เวลานานแสนนาน ได้เปลี่ยนแปลงรูปชีวิตเป็นแบบต่างๆ พัฒนาขึ้นตามลำดับ	
๔. พระพุทธศาสนา และวิทยาศาสตร์สอดคล้องกันในเรื่องฟิสิกส์ คือ วิทยาศาสตร์กายภาพ สสาร ซึ่งภาษาศาสนาเรียกว่าสังขาร แปลว่า สิ่งที่ยึดจับปรุงแต่งขึ้น เมื่อย่อยสลายให้เล็กละเอียดลงไปก็จะไปถึงอนุ และปรมาณู อันเป็นปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดสสารขึ้น	

ตารางที่ 1.4 ความเหมือนระหว่างวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสตร์

จากตารางแสดงความคล้ายคลึงกันระหว่างกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และกระบวนการทางพุทธศาสตร์ หรือแม้กระทั่งตารางแสดงความเหมือนและความต่างระหว่างเนื้อหา แสดงให้เห็นว่าเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสตร์กับวิทยาการสมัยใหม่อย่างวิทยาศาสตร์ได้ นั่นหมายความว่าพุทธศาสตร์มีความเท่าทันต่อศาสตร์สมัยใหม่ตลอดเวลา เฉกเช่นแก่นธรรมะที่เป็น “อากาลิโก”

การศึกษาพระไตรปิฎกที่มีความสอดคล้องกับสังคมศาสตร์ ยังสามารถแสดงให้เห็นได้อย่างละเอียดมากยิ่งขึ้นไป เพราะว่าในพระไตรปิฎกเองก็แสดงให้เห็นสภาพสังคมในยุคสมัยอินเดียในครั้งพุทธกาล อย่างไรก็ตาม คำสอนหรือแก่นพุทธธรรมก็ยังคงทันสมัยและปรับใช้ได้ในทุกยุคสมัย โดยเฉพาะในส่วนของสังคมศาสตร์ เพราะว่าคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นมีความเชื่อมโยงกับสังคมศาสตร์อย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้ ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษาในเชิงสังคมศาสตร์จวบจนปัจจุบัน ดังเช่น ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสตร์กับศาสตร์ทางสังคม

พระพุทธศาสนา	สังคมศาสตร์	ศาสตร์สาขาใหม่
พุทธศาสตร์	รัฐศาสตร์	รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
	รัฐประศาสนศาสตร์	รัฐประศาสนศาสตร์เชิงพุทธ
	นิติศาสตร์	นิติศาสตร์แนวพุทธ
	เศรษฐศาสตร์	พุทธเศรษฐศาสตร์
	พัฒนาสังคม	พัฒนาสังคมเชิงพุทธ
	มานุษยวิทยา	มานุษยวิทยาพุทธศาสนา
	สังคมวิทยา	สังคมวิทยาเชิงพุทธ
	การปกครอง	การปกครองเชิงพุทธ
	สันติศึกษา	พุทธสันติวิธี

ตารางที่ 1.5 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับสาขาทางสังคมศาสตร์

นอกจากงานศึกษาทางพุทธสังคมศาสตร์สมัยใหม่ที่ปรากฏอยู่ตามตารางแล้วนั้น งานศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงสังคมศาสตร์ที่ลึกลงไปในระดับรายละเอียดยังมีอีกมาก เช่น โลกาภิวัตน์กับพระพุทธศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท การจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ บทบาทของพระป่ากับ

สิ่งแวดล้อมศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวทางพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในเชิงพระไตรปิฎกที่แสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งของงานศึกษาทางสังคมศาสตร์ก็คือ งานศึกษาบทบาทของแนวคิดสตรีนิยมในพระไตรปิฎก

การศึกษาพระไตรปิฎกในมิติของสตรีนิยม¹⁴ ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า พระไตรปิฎกถูกกล่าวหาว่า เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหรือพระไตรปิฎกนั้นเป็นผลงานการรวบรวมและบันทึกโดยพระผู้ชายหรือพระสงฆ์เท่านั้น จึงจัดพระไตรปิฎกได้ว่ามีลักษณะนิยมเพศบุรุษ แต่ก็อธิบายสาเหตุของการขาดภิกษุณีสงฆ์ร่วมด้วยไว้ 2 ประการด้วยกันคือ ประการแรกพระภิกษุณีสงฆ์ขาดทั้งปริมาณและคุณภาพ ประการที่สอง สตรีอินเดียในสังคมพราหมณ์ไม่มีพื้นฐานทางการศึกษาก่อนที่จะเข้ามาบวชเลย อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระพุทธศาสนาในแนวสตรีนิยมก็ยังคงเบ่งบานขึ้นมากในสังคมไทย โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของขบวนการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแม่ชี หรือขบวนการภิกษุณี ล้วนย่อมส่งผลต่อความเบิกบานและองกามในทางพระพุทธศาสนาทั้งนั้น อาจจะต้องสร้างศาสตร์ใหม่เพื่อการศึกษาที่เรียกว่า “พุทธศาสตร์แนวสตรีนิยม” จากการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างพระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่ พบว่า เนื้อหาต่างๆ ในพระไตรปิฎกมีความทันสมัยอยู่เสมอ เมื่อนำมาศึกษา เปรียบเทียบและวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริบทและสภาพแวดล้อม แต่ในตัวเนื้อพุทธธรรมและแก่นธรรมยังคงเป็นเนื้อหาที่สร้างความตื่นตาตื่นใจให้ยุคสมัยตลอดเวลา เพราะว่าหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ล้วนเป็นหลักการที่เป็นรากฐานอันสำคัญของการศึกษาพุทธศาสตร์สมัยใหม่ การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือที่เรียกว่า ชุมชนสงฆ์ หรือการจัดลำดับความสำคัญหรือการสร้างความสัมพันธ์ของคนที่มีชาติภูมิที่แตกต่างกัน

ดังนั้น พระไตรปิฎกจึงเป็นเสมือนชุมทรัพย์ของความรู้ที่มีการบรรจุของความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในโลกและจักรวาลนี้ไว้อย่างค่อนข้างชัดเจน การใช้เวลาและทุ่มเทศึกษา จึงเป็นแนวทางที่นำมาเสนอในที่นี้ อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของพระไตรปิฎกยังมีบางส่วนที่ได้รับการตีความ ทั้งจากตัวคำสอนเอง หรือจากอาจารย์ นักวิชาการ หรือนักคัมภีร์ศาสตร์เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ เนื่องจากพระพุทธศาสนามีการพัฒนาและผลิตพระไตรปิฎกออกเป็นหลายชาติ หรือมีการตีพิมพ์ที่หลากหลายและพัฒนาและเปลี่ยนแปลงการจัดพิมพ์อยู่ตลอดเวลา ในอีกทางหนึ่งที่มีความสำคัญมากคือ การศึกษาพระไตรปิฎกเปรียบเทียบ เพื่อให้เท่าทันการตีความและการนำไปปรับใช้ในแต่ละชาติแต่ละภาษาที่แตกต่างกันออกไป และเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดการศึกษาพระไตรปิฎกแบบบูรณาการขึ้นได้ด้วย

การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกชาติต่างๆ

การศึกษาพระไตรปิฎกนานาชาติเริ่มจากการศึกษาภาษาบาลี และพัฒนามาสู่การศึกษาเป็นภาษาสันสกฤต เนื่องจากทั้งสองภาษามีถิ่นของภาษาอยู่บริเวณใกล้เคียงพื้นที่บริเวณนั้น ดังนั้น การศึกษาพระ

¹⁴ พระมหาสมชัย กุศลจิตโต. ‘การศึกษาพระไตรปิฎกในมิติของสตรีนิยม’ ใน พระอมรเมธาจารย์ และคณะ. พระไตรปิฎกปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538, หน้า 99-105.

ไตรปิฎกจึงโดนจำกัดวงที่ค่อนข้างแคบอยู่ที่ภาษาแถบบาลีและสันสกฤต อย่างไรก็ตาม เมื่อพัฒนาการของการแปลและการเรียบเรียงเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการถ่ายทอดภาษา จากภาษาหนึ่งสู่ภาษาหนึ่ง และพระไตรปิฎกซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานของคำสอนอันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา จึงได้รับการถ่ายทอด แปล และเรียบเรียงเป็นภาษาที่มีความหลากหลายมากขึ้นตามการขยายตัวของพื้นที่การนับถือศาสนา

คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีของฝ่ายเถรวาท เป็นคัมภีร์ที่สืบเนื่องมาจากการสังคายนาครั้งแรก จึงถือว่าเป็นต้นเดิมที่สุด และได้ชำระสะสางความเห็นแตกต่างแปลกแยกออกไป ในปัจจุบันโลกรู้กันว่าพระพุทธศาสนามี 2 นิกายใหญ่ คือเถรวาทและมหายาน ซึ่งในฝ่ายมหายานมีในพื้นที่เอเชียภาคเหนือ อย่างญี่ปุ่น มองโกเลีย เกาหลี จีน เป็นต้น และการศึกษาพระไตรปิฎกหรือพระธรรมวินัยจึงเกิดการถ่ายทอดและแปลออกไปมากมายหลายภาษา เฉกเช่นพัฒนาการของพระไตรปิฎก 2 กลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่จารึกด้วยภาษาตะวันออก¹⁵ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาสันสกฤต คือ มีการนำภาษาสันสกฤตขึ้นสู่การสังคายนา มีการร้อยกรองอรรถาธิบายพระไตรปิฎกขึ้น 3 คัมภีร์ใหญ่ๆ ได้แก่ ร้อยกรองอรรถกถาพระวินัยปิฎก ชื่อ “วินัยภาษา” ร้อยกรองอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ชื่อ “อุเทศศาสตร์” และร้อยกรองอรรถกถาพระอภิธรรม ชื่อ “มหาวิภาษาศาสตร์” และพระไตรปิฎกภาษาสันสกฤตนี้เอง กลายมาเป็นต้นฉบับการแปลพระไตรปิฎกภาษาจีน

พระไตรปิฎกภาษาจีน ถูกแปลจากภาษาสันสกฤต และการแปลในส่วนของพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกถูกแปลออกมาเป็นหลายปรกรณด้วยกัน นอกจากนี้ในส่วนของพระอภิธรรมได้ถูกแปลออกเป็นหลายส่วน ได้แก่ อภิธรรมมหาวิภาษาศาสตร์ อภิธรรมหุทัยศาสตร์ โชคดีที่คัมภีร์สันสกฤตของลัทธิมหายาน ได้ถูกแปลไว้เป็นภาษาจีนมากมาย ดังนั้น การศึกษาลัทธิมหายานจึงจำเป็นต้องศึกษาผ่านทางภาษาจีน ทั้งนี้กลวิธีในการแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนจะเห็นขั้นตอนและมาตรการในการแปลที่พิถีพิถัน จึงนำมาสู่พระไตรปิฎกฉบับเขียนด้วยภาษาจีน และเกิดการพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นในประเทศจีนต่อมา นอกจากนี้แล้วพระไตรปิฎกยังได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาหลายยุคหลายสมัย เช่น ราชวงศ์ซ้อง (ซ่ง) ราชวงศ์หยวน (หยวน) ราชวงศ์หมิง (หมิง) ราชวงศ์ชิง (ชิง) จนถึงการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนขึ้น

พระไตรปิฎกฉบับภาษาญี่ปุ่น เนื่องจากพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นช่วงแรกต้องอาศัยพระไตรปิฎกฉบับภาษาจีนเพื่อเป็นต้นฉบับ แต่อย่างไรก็ตามในช่วง 100 ปีที่ผ่านมาประเทศญี่ปุ่นได้ชำระรวบรวมพระไตรปิฎกฉบับใหม่ขึ้นเรียกว่า “ฉบับไดโซ” นอกจากนี้ วงการพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นยังก้าวอีกขึ้นหนึ่ง คือมีการพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรญี่ปุ่นขึ้น และทำการแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีของฝ่ายเถรวาทออกเป็นภาษาญี่ปุ่นอีกด้วย

พระไตรปิฎกฉบับภาษาทิเบต เกิดขึ้นเนื่องจากการแพร่หลายของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ทิเบต

¹⁵ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2556, หน้า 130-153.

ดังนั้น จึงเกิดความพยายามแปลจากภาษาสันสกฤตมาสู่ภาษาทิเบตและถือว่าพระไตรปิฎกมหายานเป็นหลักก็คือของจีนและของทิเบตเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ถูโต้แย้งแค่ว่าเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นในยุคหลังหรือคัมภีร์ที่เกิดขึ้นทีหลัง และแพร่หลายไปสู่ภาษาญี่ปุ่นและเกาหลี ทั้งนี้ พระไตรปิฎกฉบับภาษาเกาหลี ได้มีการตั้งศูนย์กลางการแปลพระไตรปิฎกภาษาเกาหลีขึ้นเรียกว่า “ศูนย์แปลพระไตรปิฎกเกาหลี” นอกจากนี้แล้ว ยังมีพระไตรปิฎกฉบับภาษาเนปาล ภาษาแกมพูชา ภาษาพม่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการถ่ายทอดและการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาในโลกตะวันออก

กลุ่มที่ 2 กลุ่มจารึกภาษาตะวันตก¹⁶ เนื่องจากการค้นพบวรรณคดีของโลกตะวันออกจำนวนมาก โดยเฉพาะวรรณคดีในทางพระพุทธศาสนา จึงเกิดคณะทำการศึกษาเรียกว่า สมาคมบาลีปกรณ์ที่เรียกว่า “Pali Text Society” โดยมีเป้าหมายเพื่อการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกในภาษาบาลีในอักษรโรมัน โดยเริ่มจากการคัดลอกพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับอักษรสิงหลของลังกา ฉบับอักษรไทยของประเทศไทย และฉบับอักษรพม่าของประเทศพม่า โดยนำพระไตรปิฎกเหล่านี้มาสอบทานกัน แล้วพิมพ์ด้วยอักษรโรมัน นอกจากนี้ ยังมีการดำเนินการแปลเป็นภาษาอังกฤษและพิมพ์โดยสมาคมบาลีปกรณ์เช่นกัน ดังนั้น จึงเกิดการขยายการศึกษาพระไตรปิฎกไปสู่โลกตะวันตกอย่างเป็นทางการ

พระไตรปิฎกในฐานะศาสตร์เพียงหนึ่งเดียวกล่าวคือ เป็นแหล่งข้อมูลที่รวบรวมทุกศาสตร์ความรู้ไว้ทั้งหมดแล้ว จะพบว่า การศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงการบูรณาการ ให้เกิดความทันสมัย เท้าทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโลกยุคโลกาภิวัตน์มีความจำเป็นอย่างยิ่ง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาพระไตรปิฎกเพื่อให้เกิดการบูรณาการความรู้ บทความชิ้นนี้ได้เสนอวิธีการศึกษาหลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาในเชิงโครงสร้างของพระไตรปิฎก การศึกษาในฐานะของการเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงพระพุทธศาสนา การเชื่อมโยงระหว่างพระไตรปิฎกกับศาสตร์สมัยใหม่ และการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระไตรปิฎกของหลายๆชาติ แนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เพื่อเสนอแนวทางในการบูรณาการการศึกษาพระไตรปิฎกให้เกิดความกว้างขวางและสอดคล้องกับยุคสมัยมากขึ้น

ทั้งนี้ ความรวดเร็วของยุคสมัยที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ นั้นเป็นยุคที่เกิดการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตาม หลักการทางพระพุทธศาสนาเมื่อได้รับการประยุกต์ใช้ในยุคสมัยแห่งความรวดเร็วนี้ ก็ยังคงคุณค่าความสมบูรณ์ของหลักการสำคัญแห่งการมีชีวิตอยู่ มีคุณค่าและตระหนักถึงความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นบนโลกอันรวดเร็วเช่นนี้

¹⁶ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, หน้า 153-161.

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- บรรจบ บรรณรุจิ. การจัดคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหมวดหมู่: พระไตรปิฎก นิภาย วรค. รายงานการวิจัยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ของพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, 2556.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พระไตรปิฎก: สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), 2554.
- พระอมรเมธาจารย์ และคณะ. พระไตรปิฎกปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- เสนาะ ผดุงฉัตร. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.